

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

СЬОМА МІЖНАРОДНА ВИСТАВКА
«СУЧАСНІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ»

**ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СКЛАДНИХ
ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ «УНІВЕРСИТЕТ – ГРОМАДА» (ДОСВІД
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»)**

Львів – Київ – 2016

Психосоціальна підтримка дітей і молоді в складних життєвих обставинах у системі професійної підготовки соціальних працівників «університет-громада». Досвід Національного університету «Львівська політехніка» / за заг. ред. Гайдук Н.М.; Клос Л.Є. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. – 28 с.

Рецензенти:

Островська К. О., професор кафедри психології ЛНУ ім. Івана Франка, доктор психологічних наук, професор;

Коваліско Н. В., професор кафедри історії та теорії соціології ЛНУ ім. Івана Франка, доктор соціологічних наук, професор.

Колектив авторів: канд. пед. наук Гайдук Н.М., канд. пед. наук Клос Л.Є., канд. соціол. наук Проскура В.В., Багрій І.П.; Герасим Г.З.; Гілета О.П.; докт. політ. наук Климанська Л.Д.; канд. біол. наук Козак М.Я., Ставкова С.Г., Фаласеніді Т.М.; канд. екон. наук Шаповалова Т.В.; канд. політ. наук Школяр М.В.

ЗМІСТ

Частина 1. Концептуальне обґрунтування

- 1.1. Про систему професійної підготовки соціальних працівників «університет – громада»
- 1.2. Науковий пошук як інструмент інтеграції теорії і практики
- 1.3. Особливості практичної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» до надання психосоціальної підтримки дітям і молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, на основі емпіричних даних Системі «університет – громада»
- 1.4. Здоров'єзберезувальна діяльність соціального працівника (профілактика, професійне втручання, реабілітація; структурні зміни) як підґрунтя для надання психосоціальної підтримки дітям і молоді

Частина 2. Результати наукового пошуку студентів і аспірантів та їх впровадження у практику надання психосоціальної підтримки дітям і молоді

- 2.1. Розроблення та впровадження студентами інноваційних соціальних проектів/послуг в організаціях, які надають психосоціальну підтримку дітям та молоді
- 2.2. Розроблення та впровадження науково-методичних рекомендацій на основі виконання бакалаврських кваліфікаційних робіт
- 2.3. Розроблення та впровадження науково-методичних рекомендацій на основі виконання магістерських кваліфікаційних робіт
- 2.4. Розроблення та впровадження науково-методичних рекомендацій на основі виконання кандидатських дисертаційних досліджень

Висновки

Список використаних джерел

Частина 1. Концептуальне обґрунтування

1.1. Про систему професійної підготовки соціальних працівників «університет – громада»

Система професійної підготовки соціальних працівників «університет – громада» створена на базі Національного університету «Львівська політехніка» (далі - Система «університет – громада») з урахуванням соціальної значущості і практичної необхідності підготовки фахівців із соціальної роботи та розвитку сфери соціальних послуг у відповідь на потреби українського суспільства. Ця освітня система є результатом партнерства з Факультетом соціальної роботи Манітобського університету (м. Вінніпег, Канада), що розвинулося на основі виконання канадсько-українського проекту «Реформування соціальних служб» (1999-2003 рр.) [2]. Створена система проектує передовий світовий досвід соціальної роботи та професійної освіти у цій галузі на український ґрунт, адаптуючи цей досвід до вітчизняних умов. Її концептуальну основу складають, передусім, цінності професії «Соціальна робота», формування соціальної активності фахівця, інтеграція теорії і практики, розуміння особливостей практики соціальної роботи в контексті політики, розвиток партнерських стосунків між університетом і громадою, державними та громадськими соціальними організаціями зокрема [5; 7].

Психосоціальна підтримка дітей і молоді (віком до 35 років), які перебувають у складних життєвих обставинах, здійснюється з метою задоволення потреб та урахування потенційних можливостей дитини/ молоді людини на основі *здоров'єзберезувальної діяльності* соціального працівника та на підставі Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2012 р.). Представлені матеріали презентують досвід Львівської політехніки з *інтеграції теорії і практики* надання психосоціальної підтримки дітям і молоді, які знаходяться у складних життєвих обставинах (далі - надання психосоціальної підтримки дітям і молоді), шляхом:

- виконання студентами бакалаврату *інноваційних соціальних проектів/послуг* на базі соціальних організацій, які надають психосоціальну підтримку дітям і молоді, що є важливою складовою практичної підготовки студентів;

- *впровадження результатів наукового пошуку* студентів бакалаврату і магістратури та аспірантів у практику надання психосоціальної підтримки дітям і молоді у системі професійної підготовки соціальних працівників «університет – громада», створеній на базі Львівської політехніки.

У відборі матеріалів перевага надана досвіду останніх 5-ти років діяльності кафедри соціології та соціальної роботи Інституту гуманітарних і соціальних наук (ІГСН), з наголосом на вирішенні широкого кола найбільш актуальних соціально-психологічних проблем, у тому числі пов'язаних із військовими діями на Сході України, внутрішнім переміщенням осіб та членів їхніх сімей, освітньо-професійному та науково-практичному реагуванню на соціальний запит з надання психосоціальної підтримки дітям і молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах.

1.2. Науковий пошук як інструмент інтеграції теорії і практики

Необхідність здійснення наукового пошуку соціальним працівником зумовлена, передусім, конкретними запитамі соціального середовища. Для ефективного виконання завдань, що стоять перед соціальним працівником, необхідно отримати достовірні знання про об'єкт або соціальний процес, що досліджується, у всій його складності та різноманітності. Такі знання можна отримати шляхом проведення соціальної діагностики. *Метасоціальної діагностики* стану соціального об'єкта – встановлення достовірності інформації про нього і навколишнє середовище, прогнозування його можливих змін і впливу на інші соціальні об'єкти, а також вироблення науково-обґрунтованих рекомендацій для здійснення професійного втручання, прийняття організаційних рішень та соціального проектування професійних дій. Технологія соціальної діагностики містить принципи, алгоритм процедур і

способів перевірки із застосуванням різних методів дослідження соціальних процесів [12].

У ході виконання емпіричних соціальних досліджень студенти та аспіранти використовують діагностування для оцінювання потреб певної групи отримувачів соціальних послуг, потреб фахівців – працівників соціальних організацій (для визначення ресурсів, необхідних для ефективного надання соціальних послуг), моніторингу процесу надання соціальних послуг соціальними службами та окремими фахівцями, оцінювання результативності та ефективності професійного втручання та соціальних програм чи політик, для визначення якості наданих соціальних послуг шляхом аналізу рівня задоволення клієнтів наданими соціальними послугами.

Коли дослідник розпочинає дослідження, він вже має певне уявлення, концепцію того, що він збирається вивчати. На основі цього дослідник формулює наукову проблему. Формулювання *проблеми наукового дослідження* – це кристалізація задуму наукової роботи. Звузяти наукову проблему допомагає дослідницьке запитання. *Дослідницьке запитання* – це формально поставлене запитання як запит з конкретної проблеми, перший активний крок у науковому дослідженні. Отримані результати теоретичного та емпіричного наукового пошуку є відповіддю на дослідницьке запитання та основою для формулювання науково-методичних рекомендацій, які охоплюють мікро-, мезо- та макрорівні практики [6], у тому числі з надання психосоціальної підтримки дітям і молоді, які знаходяться в складних життєвих обставинах.

1.3. Особливості практичної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» до надання психосоціальної підтримки дітям і молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, на основі емпіричних даних у Системі «університет – громада»

Програма практичної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» базується на динамічному доповненні і взаємодії спеціалізованої професійної теорії та професійної діяльності, з наголосом на наукових дослідженнях, заснованих на емпіричних даних (англ., *evidence-based practice*). Її підґрунтя – це визнання загальної практики соціальної роботи як практичного застосування бази еkleктичних знань, професійних цінностей та широкого спектра умінь і навичок – компетентностей з метою здійснення впливу в мікро-, мезо- та макросистемах заради змін у контексті чотирьох основних процесів: прийняття широкого діапазону професійних ролей; використання незалежного, критичного мислення; дотримання процесу запланованих змін; наголосу на наснаженні клієнта [11].

Особливостями програми практичної підготовки є такі: наголос на професійних цінностях соціальної роботи, соціальному розвитку, відданість соціальній справедливості та змінам; розуміння особливостей практики соціальної роботи в контексті політики; формування соціальної активності фахівця; підкреслення важливості послуг на рівні громади з орієнтацією на сім'ю та керованих споживачами; застосування екологічного і генералістичного підходів у процесі підготовки соціальних працівників [8].

Практична підготовка студентів – це неперервний процес залучення їх до різних видів навчальної і виробничої практичної діяльності під час: а) *навчальних практик* у рамках семестрів (ознайомча, практика соціальної роботи, педагогічна); б) *навчально-дослідницького практикуму* упродовж чотирьох семестрів (1 день/тижд.); в) *виробничих практик* у рамках семестрів (за темою бакалаврської і магістерської кваліфікаційних робіт).

Навчально-дослідницький практикум проводиться на базах практики, упродовж повного робочого дня, щотижня; має на меті формування умінь здійснювати науковий пошук, створює можливості збору емпіричного матеріалу для виконання індивідуальних завдань з дисциплін практичної та професійної підготовки, що мають науково-пошуковий характер, та написання курсових робіт. Паралельно відбувається вивчення теоретичних дисциплін в університетській аудиторії, що сприяє інтеграції теорії і практики у навчальному процесі.

Практики соціальної роботи організовані як неперервний пізнавальний навчально-виховний процес, що здійснюється в закладах соціальної служби протягом декількох тижнів; це сприяє зануренню студента у практичну діяльність, глибшому осмисленню цінностей професії, особливостей виконання розмаїття ролей соціального працівника. Керівництво

практичною підготовкою студентів спеціальності «Соціальна робота» відбувається на основі тристоронньої моделі: «університет – база практики – громада». У центрі моделі – студент-практикант, який взаємодіє із: (а) викладачем – керівником практики від університету, (б) координатором практики від університету, (в) безпосереднім керівником практики в соціальній службі – фахівцем соціальної роботи-супервізором [10].

Одним із основних завдань практичної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» є формування умінь, навичок та досвіду професійної діяльності у контексті інтеграції теорії і практики надання психосоціальної підтримки дітям і молоді, які знаходяться в складних життєвих обставинах.

1.4. Здоров'єзберезувальна діяльність соціального працівника як підґрунтя для надання психосоціальної підтримки дітям і молоді. Соціальна робота як професійна діяльність і академічна дисципліна сприяє суспільним змінам і розвитку, соціальній згуртованості, зміцненню здатності людей до самостійного функціонування в суспільстві та їхньому визволенню; залучає людей і структури до вирішення життєво важливих проблем і покращення добробуту [1]. Найчастіше і слушно добробут асоціюється із здоров'ям, зокрема, у Статуті ВООЗ (1948 р.) його визначено як стан повного фізичного, психічного і соціального добробуту, а не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів. Соціальна робота підтримує тає тлумачення здоров'я і вважає що, що поєднання фізичної, психічної, соціальної та духовної сфер людини в цілісний феномен ставить здоров'я у ряд найбільших особистісних і суспільних цінностей і, водночас, перетворює його в інструментальну цінність – засіб досягнення інших високих цілей [4]. Здоров'я людей (населення) – державна цінність, стратегічний ресурс формування конкурентоздатності й обороноздатності країни, що особливо актуально в сучасних умовах інтеграції у європейський простір і одночасно військових дій на Сході України.

На стан здоров'я окремих людей, груп і громад впливає низка чинників економічного, соціального, політичного та екологічного характеру, що можуть як покращувати, так і погіршувати його. Це так звані соціальні детермінанти здоров'я – умови середовища (в широкому значенні), доступ до яких суттєво відрізняє можливості досягнення здоров'я мешканцями різних країн чи навіть груп і громад всередині країни. Найважливіші детермінанти здоров'я: дохід, добробут, житло, умови праці, безпечне і стійке навколишнє середовище, наявність особистої психосоціальної і суспільної підтримки. Сприятливий ефект соціальних детермінант для здоров'я відчутний, якщо у людини було здорове дитинство, відсутні шкідливі звички, вона веде здоровий спосіб життя. Тож очевидно, що діти і молодь потребують значної уваги у контексті збереження і зміцнення здоров'я.

Досвід показує, що детермінанти здоров'я часто стають основою нерівності щодо здоров'я – порушують одне з основних прав, що має бути досяжним кожній людині, без різниці раси, релігії, політичних переконань, економічного чи соціального становища – володіння найвищим рівнем здоров'я. Нерівності здоров'я – це шлях до соціального виключення, а подолання їх, навпаки – інклюзія, що сприяє розвитку кожної особистості і всього суспільства (див. рис. 1) [13]. Подолати нерівності щодо здоров'я соціальна робота може, застосовуючи відповідні стратегії, спрямовані на зміцнення здатності людей до самостійного функціонування в суспільстві, їхнє звільнення через надання повноважень, розширення і захист їхніх прав та свобод у контексті здоров'я.

Думка фахівців *Міжнародної федерації соціальних працівників* (МФСП) у зв'язку з визнанням здоров'я однією з глобальних проблем та необхідністю участі соціальних працівників у її вирішенні представлена у підсумковому документі «Здоров'я і хвороба» (2010 р.). У цій політичній заяві проблема здоров'я названа питанням основних прав людини і соціальної справедливості, що зобов'язує соціальну роботу застосувати означені принципи у політиці, освіті, наукових дослідженнях і практиці. Ці дві основні цінності соціальної роботи сприймаються соціальними працівниками як розуміння того, що всі люди мають рівні права на: (а) користування соціальними умовами, які лежать в основі здоров'я людини (соціальні детермінанти здоров'я); (б) доступ до послуг та інших ресурсів для збереження і

зміцнення здоров'я, профілактики, лікування або управління хворобою. МФСП вказує на три основні причини, щоб бачити всю соціальну роботу як діяльність у сфері здоров'я: 1) майже всі люди, до роботи з якими залучаються соціальні працівники (у різних умовах роботи і різних країнах), уже мають проблеми здоров'я або живуть в умовах високого ризику порушення здоров'я; 2) кожного дня соціальні працівники у всіх місцях практики починають роботу із забезпечення базових умов для здоров'я – соціальних детермінант; 3) соціальні працівники щоденно докладають зусиль, щоб зробити можливим доступ людям до максимального використання переваг ефективного збереження здоров'я, при цьому виконують спеціалізовані ролі у певних налаштуваннях, працюючи у складі команд здоров'я – між- і трансдисциплінарних груп професіоналів сфери охорони здоров'я [10].

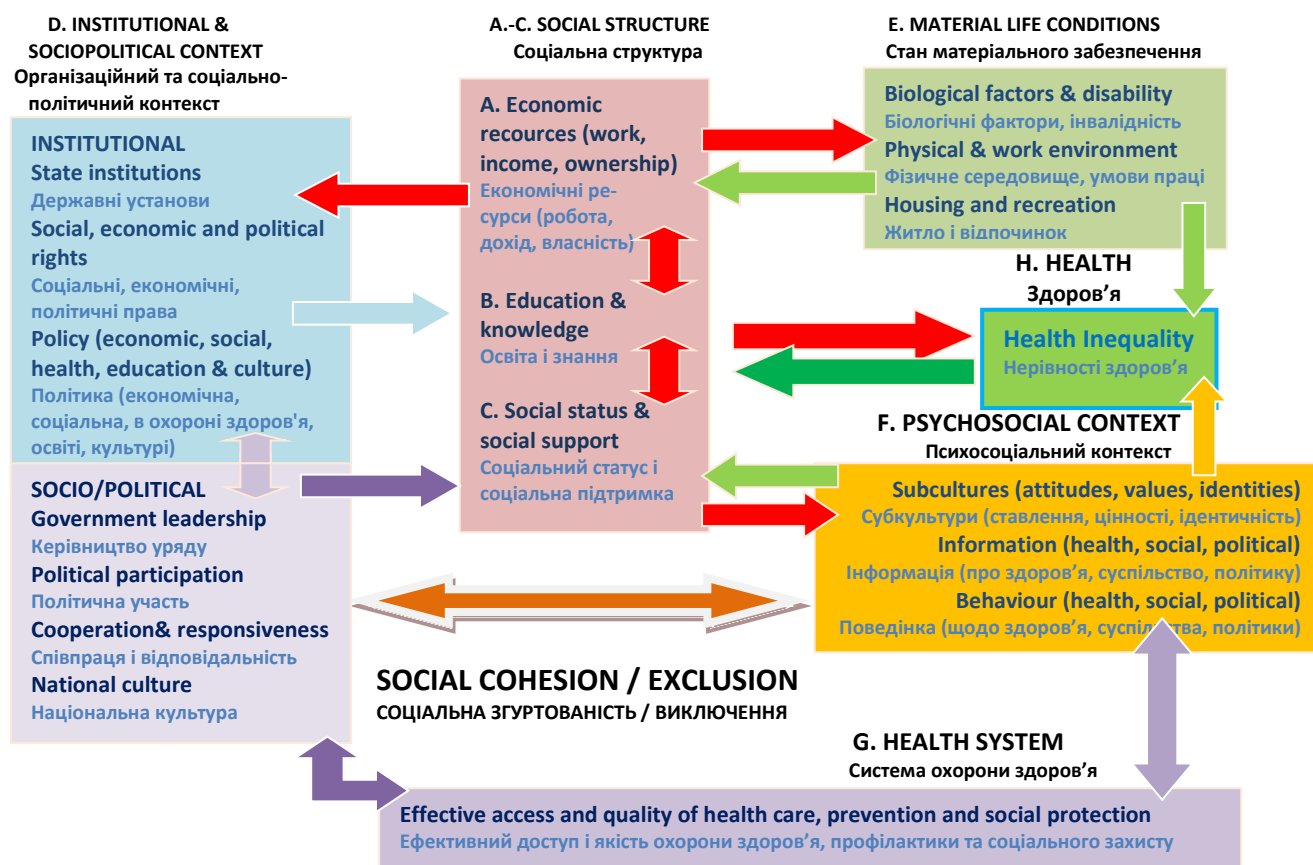

Рис. 1.1. Схема взаємозв'язку між соціальними детермінантами здоров'я і соціальним виключенням (за матеріалами Комісії соціальних детермінант здоров'я ВООЗ в опрацюванні А. Ріко, Р. Петрова-Бенедікт, А. Бастен (A. Rico, R. Petrova-Benedict, A. Basten), 2008) [13].

Соціальні працівники проектують досвід людей у питаннях здоров'я і хвороби на їхні соціальні, економічні, політичні та екологічні умови, а здоров'я і його порушення розглядають як соціальний досвід, пов'язаний із людською тотожністю, відносинами і можливостями. При цьому фахівці соціальної роботи поважають невід'ємну цінність і гідність усіх людей, що включає: ставлення до кожної людини як цілісної особистості; повагу права на самовизначення; сприяння реалізації права на участь; виявлення та розвиток сильних сторін. *Здоров'єзберезувальна діяльність соціального працівника* як невід'ємна складова професійної діяльності, спрямована на збереження здоров'я клієнтів шляхом сприяння змінам структурного і функціонального характеру, що передбачає, по-перше, зміни середовища – створення можливостей здоров'я через вплив на соціальні детермінанти здоров'я і подолання нерівностей здоров'я; по-друге, зміна досвіду здоров'я клієнта (збагачення, поглиблення) шляхом передачі знань, формування умінь, навичок і компетентностей у сфері збереження здоров'я, тобто навчанням здоров'я [3].

Біопсихосоціодуховний підхід, який соціальна робота пропагує у розумінні здоров'я і своєї ролі у діяльності з поліпшення здоров'я окремих осіб, сімей, груп і громад, перш за все, акцентує на особливій увазі до дітей і молоді. Це пояснюється віковими і соціальними характеристиками даної категорії клієнтів як однієї з найбільш уразливих, що перебуває у процесі становлення цілісної особистості як формування здорової, гармонійно розвиненої індивідуальності, але при цьому з обмеженим досвідом здоров'я і низькими шансами здоров'я. Будь-які несприятливі впливи можуть мати незворотні наслідки для здоров'я і всього наступного життя молодій людині [4]. Ось чому соціальна робота активно включається у всі ситуації, коли дитина чи молода людина потребує психосоціальної підтримки чи іншого професійного втручання задля створення умов розвитку її сильних сторін, реалізації потенціалу, самоактуалізації, самореалізації, зокрема, коли йдеться про дітей і молодь з особливими потребами в навчанні, соціальному функціонуванні.

Частина 2. Результати наукового пошуку студентів і аспірантів та їх впровадження у практику надання психосоціальної підтримки дітям і молоді

2.1. Розроблення та впровадження студентами інноваційних соціальних проєктів/послуг в організаціях, які надають психосоціальну підтримку дітям та молоді

2.1.1. «Людина не товар!» / “A Human Being is not a Commodity!” / Перепічка Роман, Магомета Марта, Токар Катерина, Ковалюк Марія. Проєкт розроблений та впроваджений 2015 року за фінансової підтримки Львівської освітньої фундації. Науковий керівник – к.пед.н., доцент Гайдук Ніна Михайлівна

Соціально-психологічна проблема: у сучасному суспільстві постраждати від торгівлі людьми може будь-хто. Тому все більшої актуальності набуває діяльність, пов'язана з попередженням цього явища, а саме: з інформуванням населення, молоді зокрема, стосовно проблеми торгівлі людьми.

Актуальність проєкту: проблема торгівлі людьми є важливою для соціальної роботи, адже саме соціальні служби та благодійні організації наполягають на застосуванні соціально-економічних та юридичних заходів для запобігання явища торгівлі людьми.

Цільова група: учні системи професійно-технічної освіти.

Потреби: ініціація і розробка проєкту ґрунтуються на науковому дослідженні соціально-психологічних проблем цільової групи та оцінюванні їх потреб, а саме: отримання достатньої інформації про існуючі загрози потрапляння в ситуацію торгівлі людьми

Опис організації: «Львівське вище професійне художнє училище» (ЛВПХУ) – один із найстаріших професійно - технічних навчальних закладів м. Львова. В ньому навчається понад 1000 учнів, в тому числі молодь з особливими потребами (проблеми слуху), з різних куточків Львівської області та Західної України.

Мета: дослідити рівень обізнаності учнів закладів професійно-технічної освіти (ЗПТО) стосовно проблеми торгівлі людьми та поінформувати молодь засобами соціальної роботи про цю проблему та можливі шляхи протидії цьому явищу.

Завдання проєкту:

1. Дослідити рівень обізнаності учнів ЗПТО щодо проблеми торгівлі людьми шляхом проведення емпіричного соціального дослідження з використанням методу анкетування.
2. Підвищити рівень обізнаності учнів ЗПТО стосовно проблеми торгівлі людьми.
3. Провести флешмоб «Людина – не товар».
4. Поінформувати мешканців міста, молодь зокрема, стосовно проблеми торгівлі людьми та шляхів протидії цьому явищу.

Методи реалізації проєкту:

1. Групові обговорення проблеми торгівлі людьми;
2. Дискусії та тренінги;
3. Флешмоб.

Результати проєкту: Задоволена потреба населення, молоді зокрема, в отриманні необхідної інформації стосовно проблеми торгівлі людьми за допомогою засобів соціальної роботи, а саме: організація різних за формою (групових та з масовою аудиторією) обговорень, дискусій та тренінгів, також проведення флешмобу. Результатом виконання проєкту є поінформованість молоді щодо проблеми торгівлі людьми засобами соціальної роботи.

Ілюстрації до проєкту

2.1.2. «Ворота мрій» / “Gates of Dreams” / Назар Наталя, Назар Олеся, Ходак Катерина. Проект розроблений та впроваджений 2014 року за фінансової підтримки Львівської освітньої фундації. Науковий керівник – к.пед.н., доцент Гайдук Ніна Михайлівна.

Соціально-психологічна проблема: за даними газети «Тиждень.ua» на 1 червня 2013 року, близько 8 тис. дітей в Україні втратили батьків внаслідок позбавлення батьківських прав, а близько 100 тис. дітей в Україні живуть на вулиці. У наведеній цифрі не враховані ті діти, які перебувають «на межі», тобто практично за крок до такого становища.

Актуальність проекту: бездоглядність дітей і підлітків, які знаходяться на межі виходу на вулицю, що є загрозою для нормального психосоціального розвитку неповнолітніх зокрема, а відтак, для суспільства загалом.

Цільова група: діти віком від 10 до 16 років, які знаходяться на межі виходу на вулицю (діти групи ризику) та відвідують «Дитячо-юнацький соціальний центр» БФ «Карітас-Львів УГКЦ».

Потреби: ініціація і розробка проекту ґрунтуються на науковому дослідженні соціально-психологічних проблем цільової групи та оцінюванні їх потреб, а саме: увага зі сторони сім'ї та громади, особистий розвиток задля майбутнього.

Опис організації: «Дитячо-юнацький соціальний центр» (Центр) є результатом реалізації проекту «Мобільна робота з молоддю в Україні» БФ «Карітас-Львів УГКЦ». Центр сприяє процесам реінтеграції та соціальної адаптації дітей та молоді, які опинились у складних життєвих обставинах, профілактика дитячої, підліткової та молодіжної безпритульності, підтримка сімей, які опинилися в кризових ситуаціях.

Мета: надати можливість дітям відчувати, що вони є потрібними для когось, та звернути їхню увагу на ресурси, які вони вже мають: свій талант, бажання щось робити корисного, наявність організації, послугами якої можуть скористатися.

Завдання проекту:

1. Провести емпіричне дослідження (анкетування);
2. Вибрати потребу, в якій респонденти найбільше зацікавлені;
3. Укласти програму дій;
4. Реалізувати програму дій;
5. Проводити оцінювання в ході реалізації проекту та на етапі його завершення.

Методи реалізації проекту:

1. Експерсія на стадіон «Арена-Львів»;
2. Організація тренувань та турніру з міні-футболу;
3. Закупівля призів для турніру (кубок і м'яч);
4. Закупівля подарунків для дітей Центру після завершення проекту;
5. Майстер-клас відомого футболіста ФК «Карпати».

Результати проекту: заходи, що проводились під час впровадження проекту, посприяли усвідомленню дітьми негативного розвитку подій у їхньому житті, включно із можливою загрозою опинитися на вулиці.

Ілюстрації до проекту

2.1.3. “Створення відділу психологічної, правової та інформаційної підтримки для дітей-сиріт”/ “The Development of Psychological, Legal and Informational Support for Orphans”/ Вульшинська Арістіна, Джавадян Олександра, Люта Мар'яна, Татарченко Діана. Проект розроблений у грудні 2015 року та схвалений Львівською освітньою фундацією для фінансової підтримки його впровадження у 2016 році. Науковий керівник – к.е.н., доцент Шаповалова Тетяна Вікторівна.

Соціально-психологічна проблема: проблемою для дітей-сиріт є обмежена можливість повною мірою розвиватися, соціалізуватися, функціонувати у суспільстві, їм не вистачає природнього соціально-педагогічного середовища, що спроможне впливати на виховання та розвиток.

Актуальність проекту: вирішення зазначеної проблеми можливе завдяки створенню відповідних умов як підґрунтя для успішного розвитку дітей-сиріт.

Цільова група: діти-сироти віком від 10 до 18 років.

Потреби: ініціація і розробка проекту ґрунтуються на науковому дослідженні соціально-психологічних проблем цільової групи та оцінюванні їх потреб, а саме: гармонійний психологічний розвиток, інформаційно-правова компетентність, успішна інтеграція у суспільство.

Опис організації: «Мальтійська служба допомоги» - благодійна організація, яка надає різноманітні психологічні та соціальні послуги для дітей-сиріт, прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ), людей похилого віку у цілому світі.

Мета: створити відділ психологічної, правової, та інформаційної підтримки для дітей-сиріт на базі Мальтійської служби допомоги у Львові.

Завдання проекту:

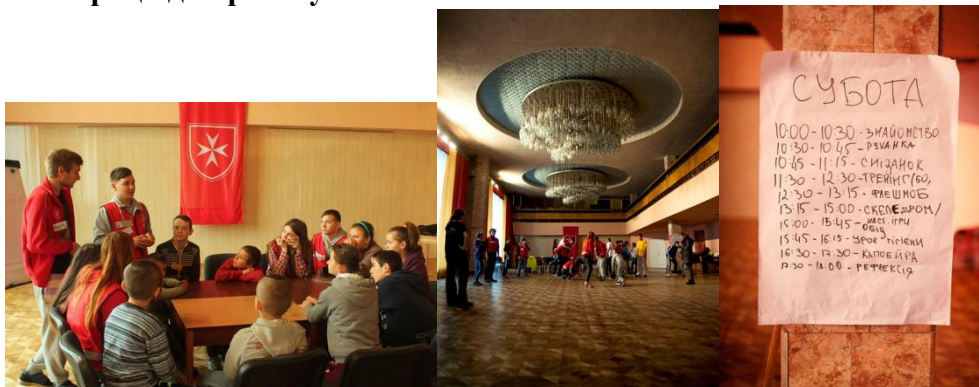
1. Надання психологічної підтримки та інформаційної допомоги;
2. Інформування щодо існуючих правових можливостей;
3. Залучення та робота із потенційними батьками;
4. Створення гарячої лінії для постійної підтримки та консультування дітей-сиріт, прийомних сімей, ДБСТ і потенційних батьків.

Методи реалізації проекту:

1. Проведення круглих столів з провідними благодійними організаціями з метою обміну досвідом;
2. Інформування населення про функціонування відділу та послуг, що надаються, за допомогою радіо, газет, інформування в транспорті;
3. Проведення психологічних тестів для виявлення морально-психологічного стану дітей;
4. Супровід прийомних сімей і ДБСТ.

Результати проекту: Успішна реалізація проекту забезпечить обізнаність дітей-сиріт у своїх правах та можливостях; зможе знизити стан психологічної напруги та допомогти їм розібратися у власних внутрішніх проблемах; допоможе забезпечити інформаційну підтримку дітей-сиріт.

Ілюстрації до проекту

2.1.4. «Створення літнього табору для допомоги в розвитку дітей з особливими потребами, та можливості активного дозвілля»/ “Creating a Summer Camp to Promote the Development of Children with Special Needs and Opportunities for Their Active Leisure” Дудок Роман, Масляк Юлія, Струс Мар’яна, Хрептик Роман. Проект розроблений у грудні 2015 року та схвалений Львівською освітньою фундацією для фінансової підтримки його впровадження у 2016 році. Науковий керівник – к.е.н., доцент Шаповалова Тетяна Вікторівна.

Соціально-психологічна проблема: проблемою для дітей з особливими потребами є відсутність можливості повною мірою розвиватися та функціонувати у суспільстві попри наявність у них великого внутрішнього потенціалу; брак належної допомоги, що сприяла б розкриттю та мобілізації існуючих внутрішніх ресурсів дитина, так і ресурсів соціального оточення.

Актуальність проекту: на сьогоднішній день кількість вихованців Навчально-реабілітаційного центру (далі – НРЦ) «Джерело» наближається до 200 осіб. Проблема не висвітлюється у суспільстві, її не обговорюють, а тим більше не вирішують. Люди з особливими потребами залишаються непомітними у сучасному суспільстві, вони щодня стикаються з морально-психологічними та матеріальними труднощами.

Цільова група: діти з обмеженими можливостями віком від 6 до 12 років, вихованці НРЦ «Джерело».

Потреби: ініціація і розробка проекту ґрунтуються на науковому дослідженні соціально-психологічних проблем цільової групи та оцінюванні їх потреб, а саме: розвиток та реалізація внутрішніх ресурсів дітей, їх участь у заходах активного дозвілля.

Опис організації: НРЦ «Джерело» надає якісні, зорієнтовані на сім'ю послуги для максимальної кількості дітей та молоді з особливими потребами і дітей з групи ризику в Україні та є інтегратором у суспільство, моделлю надання послуг для дітей та молоді з особливими потребами.

Мета: створити табір для організації активного дозвілля та допомоги у розвитку дітей з обмеженими можливостями на базі НРЦ «Джерело» з метою розкриття прихованих здібностей та потенціалу кожної дитини.

Завдання проекту:

1. Організація активного дозвілля вихованців;
2. Сприяння всебічному розвитку дітей;
3. Пошук у дітей прихованих талантів та їх розвиток.

Методи реалізації проекту:

1. Впровадження нових та вдосконалення існуючих методик для реабілітації дітей;
2. Створення гуртків за інтересами;
3. Залучення волонтерів та меценатів, педагогів та фахівців-реабілітологів для проведення додаткових занять.

Результати проекту: Успішна реалізація проекту дозволить створити підґрунтя для розвитку талантів та творчості дітей, сприяння фізичному розвитку дітей їх інтеграції у суспільство.

Ілюстрації до проекту

2.2. Розроблення та впровадження науково-методичних рекомендацій на основі виконання бакалаврських кваліфікаційних робіт

2.2.1. Соціально-психологічна адаптація дитини з особливими потребами до інклюзивного навчання/ The social and psychological adaptation of the child with disabilities to inclusive education/ бакалаврська кваліфікаційна робота за напрямом підготовки 6.130102 –

«Соціальна робота»/ **Монич Мар'яна Йосипівна. Робота захищена в травні 2011 року. Науковий керівник – д. соціол. н., професор Піча Володимир Маркович**

Соціально-психологічна проблема (актуальність). Поняття інклюзії передбачає рівність осіб з особливими потребами у всіх сферах суспільного життя. Інклюзивне навчання спрямоване на створення таких умов, за яких діти з особливими потребами можуть навчатися у загальноосвітніх школах і при цьому мати усі можливості для повноцінного розвитку своєї особистості. Впровадження у школах інклюзивного навчання наштовхується на певні труднощі, пов'язані, зокрема, з негативним ставленням з боку деяких педагогів та батьків до такої інновації.

Дослідницьке запитання: «У чому полягають особливості професійної діяльності соціального працівника з надання підтримки дитині з особливими потребами у період її соціально-психологічної адаптації до інклюзивного навчання?».

Мета: визначення особливостей професійної діяльності соціального працівника з надання підтримки дитині з особливими потребами у період її соціально-психологічної адаптації до інклюзивного навчання.

Характеристика цільової групи. До цільової групи належать діти з особливими потребами, які знаходяться у складних життєвих обставинах, спричинених труднощами соціально-психологічної адаптації дитини до інклюзивного навчання. Це труднощі у навчанні, стійка неуспішність; порушення взаємин з однолітками, батьками, вчителем; небажання відвідувати школу; соматичні прояви (головний біль, порушення сну, апетиту, біль у животі); пригнічений настрій, підвищена втомлюваність; підвищена тривожність, емоційні порушення; прояви дефіциту уваги, неготовність до тривалого спілкування. Представники цієї цільової групи *потребують* професійної підтримки у процесі їхньої соціально-психологічної адаптації до інклюзивного навчання, зокрема, врахування можливостей конкретної дитини та створення для неї освітнього середовища, яке б відповідало її потребам, незалежно від її особливостей / відмінностей.

Отримані результати. Емпіричне дослідження було проведене на базі СЗШ № 95 м. Львова, де навчаються діти з особливими потребами. З'ясовано, що діти з особливими потребами були цілком успішно залучені до інклюзивного навчання, отримуючи при цьому додаткову корекційну допомогу психолога, логопеда, інших фахівців. Процес соціально-психологічної адаптації відбувався без суттєвих ускладнень. Встановлено, що мав місце взаємний позитивний вплив як на школярів з особливими потребами, так і на школярів, які не мали особливих потреб, та їхніх батьків.

Застосування теоретичних і емпіричних методів дослідження дозволило виявити, що діяльність соціального працівника з надання підтримки дитини у період її соціально-психологічної адаптації передбачає декілька напрямків. Це налагодження спілкування між дитиною з особливими потребами та її однокласниками, шляхом організації групових занять та ігор зокрема; розвіювання стереотипів та подолання упередженого ставлення до осіб з особливими потребами у батьків та дітей; підтримка сім'ї дитини; робота над формуванням реалістичного сприйняття батьками своєї особливої дитини; участь у складі мультидисциплінарної команди для: фахової і вчасної діагностики рівня розвитку дитини та наявності чи відсутності у неї проблем як здоров'я, так і функціонування у суспільстві; створення для дитини безпечного та сприятливого середовища для навчання (пристосування приміщення та навчальної програми зокрема); визначення цілей роботи з дитиною для її гармонійного розвитку та шляхів досягнення цього; пом'якшення та подолання труднощів та перешкод у разі їх виникнення.

Важливим результатом дослідження є опрацювання **науково-методичних рекомендацій**, зокрема:

- Головною умовою успішної соціально-психологічної адаптації дитини у школі є належна її підготовка до навчання, що стосується як пізнавальних можливостей, так і соціальних компетентностей. Тому важливою є робота соціального працівника із сім'єю ще за рік до початку навчання, коли він зможе проконсультувати батьків стосовно можливих

труднощів та шляхів їх уникнення. У разі потреби, соціальний працівник може залучити до співпраці інших фахівців, щоб провести належну діагностику;

- Соціальні працівники можуть організовувати спеціальні курси чи тренінги для батьків дітей з особливими потребами для того, щоб поінформувати їх, як саме вони можуть психологічно підготувати дитину до школи та з якими фахівцями слід проконсультуватися, щоб навчання у школі стало для дитини цікавим досягненням, а не травмуючою подією. Зокрема, соціальний працівник може порадижити, до яких ігор варто залучати дитину для того, щоб вона засвоювала правила поведінки у школі;

- Вже після початку навчання соціальним працівникам варто консультувати сім'ї стосовно того, як вони можуть допомагати дитині закріплювати отримані знання вдома та розвивати її самостійність. Процес навчання має бути спрямований не лише на засвоєння навчальної програми, але й на формування соціальних навичок. Варто адаптувати навчальні завдання до потреб дитини і не ставити недосяжних цілей. Не лише дитина має адаптуватись до навчання у школі, насамперед школа має адаптуватися до потреб дитини;

- Соціальним працівникам слід додатково проводити комунікаційні ігри, наприклад, в так звані «Отримані результати». Варто посилювати роботу мультидисциплінарних команд у школі (психолога, соціального педагога чи соціального працівника та вчителя молодших класів).

Впровадження результатів дослідження полягає у використанні у школах, де навчаються діти з особливими потребами, результатів проведеного дослідження та розроблених на його основі науково-методичних рекомендацій для попередження/полегшення виникнення у дитини труднощів соціально-психологічної адаптації.

2.2.2. Соціальна робота з сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами (на прикладі м. Львова) / Social work with families raising children with special needs (exemplified by the city of Lviv) / бакалаврська кваліфікаційна робота за напрямом підготовки 6.130102 – «Соціальна робота»/ **Боровська Марія Степанівна. Робота захищена в травні 2012 року. Науковий керівник – координатор практики студентів спеціальності «Соціальна робота» Ставкова Софія Георгіївна.**

Соціальна проблема (актуальність). Ситуація, коли в сім'ї є дитина з особливими потребами, може вплинути на самовизначення цієї дитини та /або обмежити її функції, викликає сильні емоційні реакції в усіх членів сім'ї, створює джерела стресу та додаткові завдання для сім'ї, змінює стосунки між її членами та стосунки цієї сім'ї із соціальним оточенням.

Дослідницьке запитання: «Якою є професійна діяльність соціального працівника для забезпечення сприятливих умов для функціонування сімей, які виховують дітей з особливими потребами?»

Мета: визначити зміст і особливості надання послуг сім'ям, які виховують дітей з особливими потребами в громаді м. Львова, та професійні компетентності соціального працівника для роботи з такими сім'ями.

Характеристика цільової групи. До цільової групи належать сім'ї, де є діти з особливими потребами, які знаходяться у складних життєвих обставинах. Дитина з особливими потребами змінює функціонування, психологічний клімат сім'ї, соціальний і матеріальний статус, що часто призводить до соціальної ізоляції. Представники цієї цільової групи **потребують** професійної підтримки у процесі їхньої життєдіяльності з метою подолання складних життєвих обставин та створення соціального середовища, яке б відповідало задоволенню потреб дітей з особливими потребами, незалежно від їх особливостей, відповідно до «Конвенції про права інвалідів», ратифікованої Україною.

Емпіричне дослідження було проведене на базі Львівського міського центру соціальних служб для сім'ї дітей та молоді, благодійного фонду «Відкрите серце»; громадської організації «Батьки Джерела», НРЦ «Джерело»; БФ «Центр даун – синдром «Промінчик», СЗШ № 95 м. Львова методом напів структурованого інтерв'ю.

Отримані результати дослідження. Визначено, що основними проблемами сімей, які виховують дітей з особливими потребами, є: психологічні, матеріальні, медичні, реабілітаційні проблеми, обмежений доступ до інформації, проблеми виховання та проведення дозвілля з неповносправними дітьми; соціальна ізоляція, бар'єрність. Основні форми роботи із сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами в громаді міста Львова, здійснюють державні організації та значна кількість недержавних організацій (понад 40). Державні організації, а саме: медичні заклади, центри соціальних служб, управління праці та соціального захисту, навчально-реабілітаційні центри надають послуги відповідно до їх профілю та часто є стандартизовані/ уніфіковані для усіх груп населення, які перебувають у складних життєвих обставинах. Державні служби більшою мірою скеровані на надання прямих інформаційних, юридичних чи психологічних послуг. Недержавні організації, відповідно до їх статутної діяльності та місії, більш повно відповідають наданню послуг з урахуванням індивідуальних потреб кожної родини та дитини, якими є: реабілітація, створення комфортного психосоціального середовища для сімей та дітей з особливими потребами, спрямованого на подолання соціальної ізоляції, лобювання інтересів таких сімей, але і не виключають надання потрібної інформації, консультацій з правових питань та підтримки шляхом соціального супроводу тощо. Також встановлено синергетичний вплив від співпраці державних і недержавних організацій на сім'ї, які виховують дітей з особливими потребами. Виявлено, що і батьки і фахівці відзначають, що задоволення потреб послугами, які надаються державними та громадськими організаціями м. Львова, є необхідним, проте недостатнім. Така ситуація виникає через недостатню кількість та надмірну завантаженість фахівців соціальної роботи в державних організаціях, відсутність у м. Львові «Центру підтримки сім'ї», сформованого за принципом «єдиного вікна»; також фахівці зазначили, що для повного задоволення потреб сімей та дітей з особливими потребами недостатньо тільки підтримки батьків та дітей, необхідно формувати соціальне середовище, доступне та сприятливе для всіх його представників, незалежно від особливостей / відмінностей кожного.

З'ясовано, що діяльність соціального працівника з надання підтримки сім'ям, які виховують дитину з особливими потребами, передбачає декілька напрямків. Це соціальне інспектування та оцінка потреб, створення індивідуального плану роботи з сім'єю; планування і визначення методів допомоги; забезпечення соціального супроводу, лобювання інтересів та активізація ресурсів громади; моніторинг та оцінка якості соціальних послуг, робота у складі мультидисциплінарної команди.

Важливим результатом дослідження є опрацювання науково-методичних рекомендацій, зокрема:

Головною умовою успішної роботи з сім'єю в складних життєвих обставинах, де виховують дітей з особливими потребами, є:

1. Інформування, вчасне реагування та раннє професійне втручання з метою попередження виникнення кризових ситуацій у сім'ях, які виховують дітей з особливими потребами, моніторинг життєдіяльності сім'ї. Доцільно перевіряти насамперед ті сім'ї, які під час соціальних інспектувань відмовляються від подальшого соціального супроводу, і спостерігати чи надалі вони його не потребують і самі справляються зі своїми проблемами;

2. Створення в м. Львові Центру підтримки сім'ї, який би об'єднував фахівців у мультидисциплінарні команди та виконував вищезазначені функції за принципом «єдиного вікна»;

3. Збільшення кількості соціальних працівників, педагогів та психологів як у державних, так і в громадських організаціях, які безпосередньо працюють з дітьми з особливими потребами та їхніми батьками. Таким чином фахівці, маючи меншу кількість клієнтів, зможуть більше уваги приділяти тому чи іншому варіанту вирішення проблеми, заняттям з дітьми, їхній реабілітації тощо. Фахівець соціальної сфери, своєю чергою, зможе надати більшу кількість потрібних консультацій, а відповідно – і підтримку. Необхідно приділяти

більше уваги супервізії, планам роботи із сім'ями, які перебувають під соціальним супроводом, визначати, чи спостерігаються позитивні зміни у вирішенні існуючих проблем;

4. Державним та громадським організаціям потрібно підтримувати тісний зв'язок шляхом налагодження співпраці, а також намагатися збільшувати кількість організацій, з якими можна співпрацювати, та надавати підтримку сім'ям, які виховують дітей з особливими потребами, для посилення синергетичного впливу. Особливо потрібен такий зв'язок із медичними установами, які, на думку автора дослідження, надають першу найбільш потрібну допомогу таким сім'ям у вигляді медичних послуг, ліків та обладнання для дітей з вадами;

5. Громадським організаціям слід запроваджувати більше різноманітних акцій та інших заходів з метою фандрейзінгу та отримання інших благодійних внесків; намагатися спрямовувати зусилля на те, щоб отримувати фінансову підтримку для своєї діяльності від держави;

6. Соціальні працівники можуть організовувати мультидисциплінарні команди та бути їхніми керівниками, проводити спеціальні навчання і/або залучати інших необхідних фахівців для проведення тренінгів для батьків дітей з особливими потребами з метою інформування та активізації власних ресурсів для подолання складних життєвих обставин.

Впровадження результатів дослідження полягає у використанні результатів проведеного дослідження та розроблених на його основі науково-методичних рекомендацій у державних та недержавних організаціях м. Львова, де отримують послуги сім'ї, які мають дітей з особливими потребами, для попередження негативного впливу складних життєвих обставин на сім'ю.

2.2.3. Вплив соціокультурних умов середовища на процес соціалізації особистості дитини / The influence of environmental social and cultural conditions on the child's socialization process/ бакалаврська кваліфікаційна робота за напрямом 6.130102 – «Соціальна робота»/Курилишин Тетяна Михайлівна. Робота захищена в червні 2015 року. Науковий керівник – к. біол. н., доцент Козак Марта Ярославівна.

Соціально-психологічна проблема (актуальність). Актуальність роботи обумовлена тим, що різного роду проблеми соціального становлення дітей підривають духовне, фізичне і моральне здоров'я дитини. Для становлення соціально зрілого суспільства необхідним є налагодження процесів інкультурації та соціалізації дитини, її трансформації під впливом суспільства і культури.

Дослідницьке запитання: «У чому проявляється вплив соціокультурних умов середовища на процес соціалізації дитини?».

Мета дослідження — розкриття особливостей впливу соціокультурних умов середовища на процес соціалізації дитини, в тому числі ролі сім'ї та соціальних служб у зазначеному процесі.

Характеристика цільової групи. Діти, які опинились у складних життєвих ситуаціях розглядаються у контексті сім'ї в кризовій ситуації – категорії сім'ї, в якій під впливом внутрішніх або зовнішніх факторів склалися несприятливі економічні, соціальні, психологічні обставини, або існує соціальна ізоляція, що тимчасово заважають виконувати батьківські обов'язки з виховання своїх дітей або належним чином турбуватися про них; соціальні організації, які працюють із зазначеною категорією клієнтів.

У ході емпіричного дослідження з'ясовано, що в родинному середовищі основні проблеми з формування особистості дитини обумовлюються готовністю батьків до виховання дитини, рівнем загальної та педагогічної культури, можливостями їх реалізації (зокрема матеріальні та побутові умови, структура і тип сім'ї, наявність вільного часу, форма його проведення, сімейна субкультура тощо), характером взаємостосунків і ступенем взаємоузгодженості батьків у питаннях виховання, їхніми індивідуальними особливостями, ціннісними орієнтаціями та їх ієрархією.

У межах бакалаврської кваліфікаційної роботи було проведено емпіричне дослідження на базі Львівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Благодійного

Фонду «Карітас–Львів УГКЦ», Родинного дому «Покрова». В його основу покладено інтерв'ювання експертів, які працюють з дітьми (5 експертів) та анкетування 27 дітей, які відвідують Кризовий центр БФ «Карітас–Львів УГКЦ», а також є вихованцями Родинного дому «Покрова».

Отримані результати. Результати дослідження демонструють наявність впливу соціокультурного середовища на процес соціалізації дитини. Визначено, що державні та недержавні соціальні служби відіграють важливу роль як агенти змін соціокультурного середовища, надають ефективні послуги, що сприяють вирішенню проблем, з якими стикаються діти, безпосередньо впливають на процес соціалізації дитини шляхом зміни соціокультурного середовища, в якому вона перебуває.

Надані **науково-методичні рекомендації** для впливу на соціалізацію дитини, шляхом зміни соціокультурного середовища, полягають у наступному:

- створити заклади по типу Кризового центру БФ «Карітас» УГКЦ у кожному адміністративному районі міста, що дасть можливість охопити соціальною роботою значну кількість дітей, які опинились у складних життєвих обставинах;

- поширювати інформацію серед дітей та молоді про існуючі заклади, які надають кваліфіковану соціальну допомогу, використовуючи всі можливі ресурси;

- з метою корекції соціокультурного середовища, в якому виховуються діти, які опинились у складних життєвих обставинах, рекомендувати:

- а) службі у справах дітей скеровувати в Кризові центри всіх дітей, які перебувають на обліку, як таких, що опинились у складних життєвих обставинах,

- б) розробити спеціальну корекційну програму для батьків, діти яких влаштовані у Кризовий центр, що дасть можливість вплинути на сім'ю як середовище соціалізації дитини;

- створити мережу консультаційних центрів для сімей (Центрів підтримки сім'ї) з метою допомоги тим сім'ям, які перебувають в кризових життєвих обставинах;

- налагодити взаємодію та координацію послуг серед державних та недержавних організацій, що дозволить комплексно задовольнити потреби даної категорії;

- створити та проводити просвітницькі програми з метою формування у дітей цінності сімейних стосунків (відповідні програми в дитячих садках, школах, клубах за місцем проживання та ін.);

- пропагувати сімейні цінності, зокрема для зростання ролі моральної та духовної складової у сімейних відносинах з допомогою ЗМІ, залучаючи церковні згромадження та недержавні організації.

Впровадження результатів дослідження полягає у використанні соціальними службами та організаціями, що працюють з дітьми, які знаходяться у складних життєвих обставинах, науково-методичних рекомендацій, опрацьованих на основі проведеного дослідження, що сприятиме оптимізації соціальної роботи.

Ілюстрації до роботи

2.3. Розроблення та впровадження науково-методичних рекомендацій на основі виконання магістерських кваліфікаційних робіт

2.3.1. Методи включення дітей з вадами зору у загальноосвітній навчальний простір /Methods of inclusion of children with visual impairments in the environment of general education /магістерська кваліфікаційна робота за спеціальністю 8.13010201 – «Соціальна робота»/

Кирильчук Уляна Григорівна. Робота захищена в грудні 2011 року. Науковий керівник – к. пед. н., доцент Клос Лілія Євгенівна.

Соціально-психологічна проблема (актуальність). Інклюзивна освіта дітей із вадами зору в Україні на даний час перебуває на шляху впровадження. Існує ціла низка вагомих факторів правового, психологічного, соціального й ін. характеру, які гальмують процес включення незрячих дітей до масових шкіл, тому з'ясування цих факторів та визначення можливостей соціальної роботи в усуненні чи пом'якшенні їх впливу є актуальним питанням як з наукової, так і практичної точок зору.

Дослідницьке запитання: «Якими є можливості соціальної роботи у сприянні впровадженню інклюзивної освіти дітей із вадами зору у вітчизняних загальноосвітніх школах?».

Мета дослідження: на основі вивчення актуальних підходів до інклюзивної освіти дітей з вадами зору виявити особливості її впровадження в українське суспільство і визначити методи оптимізації цього процесу засобами соціальної роботи.

Характеристика цільової групи: діти з вадами зору (незрячі та слабозорі діти).

Потреби: психологічна неготовність та упередженість суспільства; соціальна адаптація, реабілітація та інтеграція в суспільстводітей з вадами зору; оптимізація умов для розвитку й самореалізації кожної дитини відповідно до її потенційних можливостей; спеціальна і педагогічна підтримка, включення дітей із вадами зору в освітнє середовище загальноосвітніх навчальних закладів.

Емпіричне дослідження стану впровадження інклюзивної освіти в Україні здійснювалось на базі середньої школи с. Великий Любінь Городоцького району Львівської області, у якій з 01.09.2011 р. вперше в Україні почалась реалізація ініціативи набуття середньої освіти тотально незрячою дитиною поза межами спеціальної школи-інтернату для незрячих.

Отримані результати. Нормативно-правова база освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку на сьогодні не є остаточно розробленою, в той час як міжнародні договори з питань прав людей з особливими потребами та документи з питань освіти інвалідів (Саламанкська декларація) визначають включену (інклюзивну) освіту як пріоритетний напрямок реформування спеціальної освіти.

Головними фактори, які перешкоджають реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі, є: упередженість та психологічна неготовність суспільства, зокрема, побоювання батьків здорових дітей щодо певних загроз для своїх дітей; неготовність педагогів працювати з особливими дітьми; стигматизація, яка проявляється в домінуванні думки, що діти з особливими потребами повинні навчатися в спецшколах та школах-інтернатах; неготовність батьків дітей з особливими потребами відпускати їх за межі сім'ї чи спеціалізованого закладу через згадану вище стигматизацію; можливість насмішок і принижень; незадовільне матеріально-технічне забезпечення навчального процесу в загальноосвітніх закладах, непристосованість приміщень, малий обсяг фінансування сфери освіти, відсутність підготовлених фахівців (асистентів учителя) та спеціальних фахівців (тифлопедагогів, корекційних педагогів, логопедів та ін.).

Перевагами інклюзивної освіти, порівняно із спеціальною, є: (а) для дитини із особливими потребами – соціальна інтеграція у колектив, задоволення потреби у спілкуванні, спільній діяльності з однолітками, розширення мережі соціальних зв'язків, підтримання контакту з сім'єю; (б) для дітей, які навчаються поряд з особливою дитиною – набуття емпатійних якостей, можливості сприймати світ з позицій рівності, толерантності, гуманізму. Недоліками інклюзивної освіти визначені: гірша якість отриманих освітніх послуг, можливе неповне засвоєння шкільної програми тощо.

Діяльність соціального працівника у сприянні впровадженню інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами не дублює функцій та ролей соціального педагога, оскільки передбачає залучення всіх рівнів практики і базується на методах соціальної роботи. Зокрема: *оцінювання* потреб дитини з вадами зору та її родинного оточення з метою

пристосування шкільних умов до потреб дитини; *розробка та впровадження* програм покращення адаптаційних процесів дитини з вадами зору чи іншими нозологіями в шкільне середовище; *робота з сім'єю*, в якій виховується дитина з вадами зору (педагогічний патронаж); *навчання та інформування* шкільної громади із наведенням аргументів щодо переваг інклюзивного навчання як для особливої дитини, так і для колективу загалом, з метою розвінчання страхів та подолання опору впровадженню принципів інклюзії; *робота в громаді* із залученням до співпраці громадських та державних соціальних організацій, що займаються проблемами осіб з особливими потребами; *популяризація* цінностей інклюзивної освіти; *фандрейзинг* – пошук та залучення донорів для допомоги в матеріально-технічному облаштуванні шкіл для навчання дітей із вадами зору тощо.

Науково-методичні рекомендації. *На макрорівні:* лобювання змін у законодавстві для сприяння впровадженню основних положень міжнародних документів щодо інклюзивного навчання. *На мезорівні:* просування ідей інклюзивного навчання в системі освіти, соціального захисту і обслуговування, охорони здоров'я, в громаді (проведення круглих столів, конференцій, прес-конференцій із залучення ЗМІ, владних структур, відділів освіти, представників шкіл та шкіл-інтернатів, фахівців ПМПК, відділів соціального захисту та соціального забезпечення, батьківського сектора) задля поширення інформації про можливості та переваги інклюзивної освіти не лише для цільової групи, а й для суспільства загалом; моральне й економічне стимулювання працівників сфери освіти до впровадження інклюзивного навчання дітей із вадами зору в загальноосвітні школи (відзнаки, подяки, премії для вчителів, які навчають дітей з особливими потребами); введення в штатні розписи шкіл посад «асистента вчителя», «тифлопедагога»; розробка програми підготовки для вчителів, які будуть навчати незрячих дітей, із залученням ПМПК, методистів зі шкіл-інтернатів для незрячих дітей; налагодження міжнародної співпраці із зарубіжними фахівцями для впровадження прогресивного досвіду інклюзії дітей із вадами зору. *На мікрорівні:* робота з дитиною і її сім'єю – соціально-психологічний супровід і соціальний патронаж.

2.3.2. Роль та місце інклюзії в сучасному українському суспільстві на прикладі інклюзивної освіти/ The role and place of inclusion in modern Ukrainian society based on the example of inclusive education/магістерська кваліфікаційна робота за спеціальністю 8.03010101 – «Соціологія»/Негай Аліна Вікторівна. Робота захищена в грудні 2015 року. Науковий керівник – д.політ.н., доцент Климаська Лариса Дмитрівна.

Соціально-психологічна проблема (актуальність): сфера освіти, зокрема школа, яка мала би бути основою для повноцінної соціалізації особистості, в сучасному українському суспільстві не виконує своєї функції щодо частини дітей з ОМЗ (ОМЗ – обмежені можливості здоров'я). В кращому випадку це відбувається у формі соціальної інтеграції, а не соціальної інклюзії. Соціальна інклюзія ж не тотожна соціальній інтеграції і передбачає рух соціуму до індивіда з особливими потребами, перебудову окремих елементів соціального оточення до можливостей людини з особливими потребами.

Дослідницьке запитання: «У чому полягає різниця між інтеграцією та інклюзією дитини з ОМЗ у шкільний соціум, яким чином впливає інклюзія на шкільний соціум (дітей з ОМЗ та дітей без ОМЗ)?».

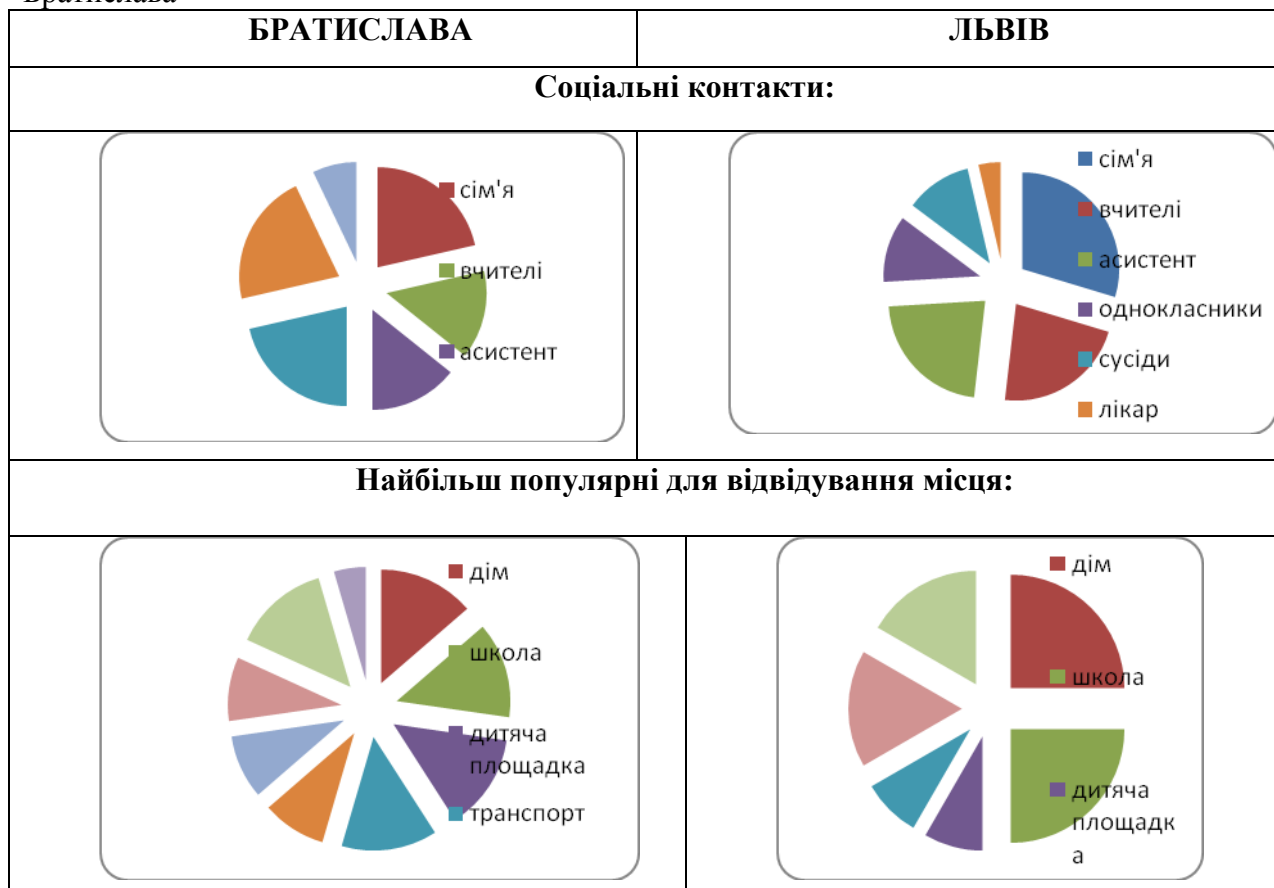
Мета: визначити зміст і особливості інклюзивної освіти як інструмента соціальної інклюзії в Україні.

Отримані результати. Дослідження проводилось в три етапи. На *першому етапі* було виявлено особливості комунікації дитини з ОМЗ у звичайній, масовій школі, з'ясовано специфіку навчання, ускладнення, які виникають під час такого навчання. За результатами дослідження було виведено концепт – *«ізоляція дитини з ОМЗ в рамках навчання в масовій школі»*, що характеризував процес уникання взаємодії як з боку дитини з ОМЗ із оточуючими, так і з боку вчителів та дітей без ОМЗ з цією дитиною і свідчив про особливості інтеграції дітей з ОМЗ у звичайну школу. На *другому етапі* під час проведених глибинних інтерв'ю з експертами (працівники загальноосвітньої школи № 95 м. Львова з

інклюзивним навчанням) з'ясовано, що доступ дітей до інклюзивних шкіл у м. Львові можна вважати відкритим; успішність в шкільному соціумі за обставин спільного навчання дітей з та без ОМЗ в рамках інклюзивної освіти не відрізняється від успішності в звичайній середній школі, діти допомагають одне одному; в інклюзивних школах особливий акцент робиться на соціально-психологічному формуванні й розвитку дитини. Виведений концепт – «прогресивна соціалізація учнів інклюзивної школи» - дозволило характеризувати ефективний процес соціалізації дитини в рамках навчання в інклюзивній школі, формування у дітей з і без ОМЗ «здорових» ціннісних орієнтацій толерантності та суспільної єдності. Третій етап передбачав проведення порівняння рівня соціальної інклюзії з використанням методики заступника директора Канадського центру вивчення питань інвалідності Е.Чорнобой, що дозволила почути голос самої цільової групи - дітей з ОМЗ. За методикою «візуального інтерв'ю» було опитано 4-ро дітей з особливими потребами в м. Братислава (Словаччина) і 8-ро учнів інклюзивних закладів освіти м. Львова. Сама методика максимально адаптується до можливостей дітей з ОМЗ і являє собою бесіду інтерв'юера з респондентом, де другому для відповіді надаються зображення, що супроводжуються запитаннями інтерв'юера. У такому візуальному інтерв'ю респонденту демонструють картинки, на яких зображено наперед закодовані дослідником можливі відповіді. Для визначення ступеня задоволеності соціальним середовищем респонденту надають окремо три зображення у вигляді смайликів (англ. – “emoticons”): червоний – незадоволення; жовтий – байдужість; зелений – задоволення. Саме в такий спосіб видається можливим зрозуміти специфіку перебування дитини з особливими потребами в соціумі та визначити, чи відчуває вона себе комфортно у ньому. За необхідності процес візуального інтерв'ю може доповнюватись коментарями близьких родичів та/або знайомих респондента.

Порівняльний аналіз досліджень продемонстрував кардинально різне ставлення дитини з особливими потребами до оточуючого соціального середовища в Словаччині і Україні.

Рис. 2.1. Порівняльний аналіз елементів соціальної інклюзії у м. Львові та м. Братислава

Результати досліджень за методикою «візуального інтерв'ю» підтвердили гіпотезу про те, що для дитини з особливими потребами в Україні школа виступає осередком найбільшої соціальної активності.

Таким чином, використання інноваційної методики з оцінювання рівня соціального комфорту дитини в соціумі в цілому або в окремих його частинах та інститутах надають можливість соціальним працівникам, педагогам, зрештою, політикам оцінити потребу у наданні психосоціальної підтримки дітям і молоді з особливостями психосоціального розвитку.

2.3.3. Приймна сім'я, дитячий будинок сімейного типу: практичні аспекти функціонування / Foster family, and group home: Practical aspects of functioning / магістерська кваліфікаційна робота за спеціальністю 8.13010201 – «соціальна робота»/ Міщиха Юлія Михайлівна. Робота захищена в грудні 2015 року. Науковий керівник – к. біол. н., доцент Козак Марта Ярославівна.

Соціально-психологічна проблема (актуальність). З 2006 р. в Україні розпочався процес деінституалізації догляду дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки. Сучасна система опіки над цими дітьми поєднує два напрями: реорганізацію інтернатних установ та розвиток форм сімейної опіки. До таких форм опіки, зокрема, відносяться приймна сім'я, дитячий будинок сімейного типу. Отже, набуває актуальності вивчення практичних аспектів функціонування прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу.

Дослідницьке запитання: «Які основні проблеми виникають у функціонуванні прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу та які їх причини?»

Мета дослідження: описати практичні аспекти функціонування прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу у співпраці з соціальними працівниками.

Характеристика цільової групи: Приймна сім'я (далі – ПС) являє собою сім'ю, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання. Дитячий будинок сімейного типу (далі – ДБСТ) – це окрема сім'я (що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі), яка бере на виховання та спільне проживання не менше, як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. У межах магістерської кваліфікаційної роботи було проведене емпіричне дослідження на базі Львівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. В його основу покладено інтерв'ювання експертів, які працюють з батьками-вихователями ПС/ДБСТ (14 експертів).

Отримані результати / відповідь на дослідницьке запитання. Основні проблеми, які виникають під час функціонування ПС і ДБСТ - це відсутність належного контакту батьків-вихователів з дітьми та неготовність батьків-вихователів до розв'язання великої кількості соціально-побутових проблем; причиною цього є переоцінка батьками-вихователями свого виховного потенціалу та неусвідомлення ними наявності у дітей досвіду інституалізації, що проявляється у вигляді асоціальної поведінки та споживацького ставлення; перекладання батьками-вихователями виконання своїх батьківських обов'язків на спеціалістів, причиною чого є недостатній досвід у вихованні статусних дітей, брак часу, відсутність бажання вдосконалюватись в якості батьків-вихователів, відсутність впевненості у власних силах. Причиною виникнення цих проблем є незадоволені амбіції батьків; стан здоров'я батьків-вихователів; дитячий егоїзм; асоціальна поведінка та споживацьке ставлення дітей, які раніше виховувались в інтернатних закладах; відсутність детального відбору спеціалістами кандидатів у батьки-вихователі; переоцінка виховного потенціалу батьками-вихователями; труднощі адаптаційного періоду; недостатня просвітницька та роз'яснювальна діяльність. Зазначені проблеми функціонування сімей та причини їх виникнення стосуються переважно мікро- та мезорівнів практики соціальної роботи. За умови їх розв'язання формуються передумови для збереження соматичного та психічного здоров'я як дітей, які перебувають у ПС/ДБСТ, так і їхніх вихователів.

Науково-методичні рекомендації щодо покращення функціонування ПС, ДБСТ:

- Програма підготовки кандидатів у батьки-вихователі повинна мати такі характеристики: тривалість 6 місяців; мають бути залучені фахівці різного фаху та діючі батьки-вихователі (з практичним досвідом); дослідження психологічного стану родини кандидатів у батьки-вихователі; поглиблена психологічна підготовка кандидатів у батьки-вихователі; виїзні практичні заняття в діючі ПС/ДБСТ;; запровадження прописування власноруч батьками переліку їхніх обов'язків; за наявності у майбутньої прийомної сім'ї власних біологічних дітей, розмова має проводитись і з ними, з метою попередження «дитячої конкуренції»; проведення зустрічей взаємопідтримки діючих сімей для обміну досвідом між батьками-вихователями, до прикладу, щоквартально.

- Для ефективного функціонування ПС/ДБСТ: за одним соціальним працівником закріпити одну ПС або один ДБСТ; соціальним службам має бути надано більше інструментів для впливу; збільшити кількість штатних посад соціальних працівників у ЦСССМ, що дозволить зменшити навантаження на одного спеціаліста з тим, щоб на одного соціального працівника припадало максимум дві прийомні сім'ї. Це сприятиме зниженню рівня формалізації стосунків між ПС та соціальним працівником. Також можна запропонувати перекваліфікацію працівників соціальних служб, щоб кожен мав фах соціального працівника – це дасть змогу працівникам кваліфіковано виконувати свої обов'язки, вчасно виявляти потреби прийомних сімей та професійно реагувати на обставини та труднощі, які виникають у діяльності прийомних сімей. Іншим шляхом до збільшення кількості фахівців соціальних служб з роботи із ПС є збільшення державного замовлення на професійну підготовку соціальних працівників. Доцільно розробити відповідну спеціалізацію і/або забезпечити можливість післядипломної освіти соціальних працівників на курсах підвищення кваліфікації з питань надання допомоги ПС/ДБСТ.

Впровадження результатів дослідження полягає у практичному використанні соціальними службами, які працюють з прийомними сім'ями та дитячими будинками сімейного типу, опрацьованих науково-методичних рекомендацій.

Ілюстрації до роботи

2.4. Розроблення та впровадження науково-методичних рекомендацій на основі виконання кандидатських дисертаційних досліджень

2.4.1. Педагогічна підтримка учнів з гіперактивним розладом у загальноосвітній школі США / School Counseling students with hyperactive disorder in the USA general school /дисертаційне дослідження за спеціальністю 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки»/ Фаласеніді Тереза Миколаївна. Науковий керівник – к. пед. наук, доцент Клос Лілія Євгенівна.

Соціально-психологічна та науково-педагогічна проблема: Своєрідність сучасного етапу розвитку української держави, демократичні перетворення, освітні реформи супроводжуються трансформацією суспільного життя та змінами в освіті. У цьому контексті актуальною проблемою сучасної української педагогічної теорії і практики є *психолого-педагогічна* підтримка дітей у процесі інклюзивного навчання. Важливість цього завдання в наш час зумовлюється посиленням тенденції до зростання кількості дітей, у яких офіційно діагностовано різного роду порушення розвитку і порушення поведінки, зокрема і гіперактивного розладу. Наявність у дітей з гіперактивним розладом недостатнього розвитку шкільних навичок, шкільної дезадаптації, порушення поведінки спонукає науковців до

глибинного аналізу проблеми надання їм педагогічної підтримки в освітньому просторі. Сама проблема соціалізації, навчання і виховання дітей з гіперактивним розладом в умовах шкільних установ відображена фрагментарно.

Дослідницьке запитання: «У чому полягає модель надання педагогічної підтримки дітям з гіперактивним розладом у загальноосвітній школі?».

Мета: визначити зміст і особливості надання педагогічної підтримки учням з гіперактивним розладом в інклюзивному освітньому просторі.

Характеристика цільової групи: діти шкільного віку з гіперактивним розладом з/без дефіциту уваги.

Результати дослідження: дослідження проводилось протягом 2013-2015 років у НЦР «Джерело» та ГО «Батьки Джерела», загальноосвітніх школах м. Львова, де навчаються діти з психофізичними порушеннями.

Сім'я – це основне середовище життя дитини і визначний фактор формування її особистості, а відповідно і її майбутнього. Без сумніву це стосується дитини із гіперактивним розладом, так як для неї сімейний досвід насправді відіграє вирішальну роль. Дослідження показали, що головними факторами, які визначають прогноз щодо розвитку дитини з гіперактивним розладом, можливостей її самоактуалізації є характеристики сім'ї дитини. Американський психіатр Р. Барклі виокремлює 11 важливих кроків під час взаємодії батьків із дітьми з гіперактивним розладом: 1) тут і тепер надавати зворотній зв'язок своїй дитині; 2) частіше надавати зворотній зв'язок; 3) діяти, а не кричати; 4) передбачати проблему, яка може мати місце; 5) не персоналізувати проблеми дитини чи її розлади; 6) практикувати прощення; 7) поважати дитину та її особливості; 8) робити акцент на наслідках для дитини; 9) використовувати заохочення для підкріплення бажаної поведінки, а не карати дитину миттєво; 10) систематичність та послідовність у діях батьків; 11) мотивування дитини [9].

Робота з дітьми з гіперактивним розладом потребує зусиль педагогів у трьох основних напрямках: по-перше, розвиток дефіцитних функцій (увага, контроль поведінки, руховий контроль); по-друге, відпрацювання конкретних навичок соціальної взаємодії з дорослими і однолітками; по-третє, за необхідності має здійснюватися корекційна робота з контролем поведінки. Індивідуальна навчальна програма у такому випадку стає допоміжним інструментарієм в отриманні якісної освіти дитини з особливими потребами. Проте саме психолого-медико-педагогічна консультація (ПМПК) має стати таким організатором, оскільки саме вона визначає освітній маршрут дитини у співпраці із її батьками. Право на вибір форми навчання та освітнього закладу – це вибір батьків дитини. У співпраці з батьками увагу зосереджено на наданні інформації щодо освітніх прав дитини та правил поведінки під час вивчення дитини у ПМПК. Для дітей розроблено корекційні заняття, мета яких максимально підготувати дитину до шкільного режиму, адаптувати за необхідності навчальне приладдя, вивчити сильні сторони, систематично закріплювати правила поведінки. Для педагогів надано методичний супровід із зазначенням основних правил під час організації навчально-виховного процесу: *індивідуалізація* – створення умов для самореалізації, самостійності учня за допомогою адаптації завдань, виконання завдань різними способами; формування мотивації досягання успіху; відступ від аналітичного викладу матеріалу, а навпаки застосування *мультисенсорного підходу* – викладання матеріалу на основі збереження єдності змістових, слухових і рухових характеристик, надання підтримки в розвитку у дитини цілісності сприйняття матеріалу; правильна *організація інформаційного простору класної кімнати* – у полі зору учня, в полі його уваги обов'язково повинні знаходитися об'єкти, що допомагають сприйняттю матеріалу, а не відволікають; *корпоративний підхід у навчанні* – залучення однокласників до надання підтримки учням з гіперактивним розладом /дефіцитом уваги на уроках та за межами класної кімнати (їдальня, бібліотека тощо); *систематичний діалог з батьками* дитини та адміністрацією школи щодо прогресу учнів та необхідності додаткових спеціальних освітніх послуг.

Результати впровадження: проведення круглих столів на регіональному рівні у м. Львові, участь із доповіддю у Всеукраїнських конференціях з питань інклюзивної освіти та ролі ПМПК у розвитку інклюзивної освіти, і як результат, у співпраці з ГО «Батьки Джерела» внесено пропозиції та долучено до громадського обговорення проект Закону України «Про освіту»; на сучасному етапі існують протиріччя щодо права на інклюзивну форму навчання, коли один документ суперечить іншому – основним правом на інклюзивну форму навчання є витяг з протоколу ПМПК, на сьогодні не існує критеріїв оцінювання дітей з особливими потребами, корекційні навчальні програми не відповідають індивідуальним можливостям дітей. Розроблено науково-методичні рекомендації та проведено низку семінарів для вчителів початкових класів м. Львова з питання, як надавати педагогічну підтримку учням з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі.

Ілюстрації до роботи (учні загальноосвітніх шкіл №13 та 98 м. Львова, які проходять курс реабілітації у НРЦ «Джерело», 2015 р.).

2.4.2. Професійна підготовка майбутніх заняттєвих терапевтів в університетах Канади / Professional training of future occupational therapists at universities of Canada / дисертаційна робота за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Багрій Іванна Петрівна. Науковий керівник – к. пед. н., доцент Гайдук Ніна Михайлівна.

Соціально-психологічна та науково-педагогічна проблема: значне збільшення кількості людей з особливими потребами внаслідок тривалих військових дій на Сході України тільки підтверджує потребу у професійній підготовці заняттєвих терапевтів у нашій країні. Заняттєвий терапевт – це фахівець, який визначає, вивчає і оцінює потреби людини та допомагає залучитися до життєво необхідної діяльності, сприяє наданню психосоціальної підтримки, що має особливе значення та цінність для клієнта, зокрема для дитини та молодшої людини, які знаходяться в складних життєвих обставинах.

Дослідницьке запитання: «Як відбувається професійна підготовка заняттєвих терапевтів в університетах Канади та якими є можливості застосування виявленого канадського досвіду в умовах України?».

Мета: на основі порівняльно-педагогічного аналізу розкрити дидактичні засади та технології підготовки майбутніх заняттєвих терапевтів в університетах Канади та враховуючи прогресивні ідеї цього досвіду розробити шляхи їх впровадження в Україні.

Характеристика цільової групи: люди з особливими потребами, діти і молодь зокрема, які потребують психосоціальної підтримки та сприяння у залученні до життєво необхідної діяльності. До проведення дослідження долучилися Тернопільський обласний навчально-реабілітаційний центр та Львівський міський центр реабілітації НРЦ «Джерело».

Результати дослідження. Дослідження проводилося протягом 2013-2015 років на базі Національного університету «Львівська політехніка», а також під час наукового стажування у Манітобському університеті, м. Вінніпег, Канада (січень-квітень 2015 р.). На основі теоретико-методологічного аналізу вітчизняних та зарубіжних джерел висвітлено концептуальні засади професійної підготовки фахівців до здійснення заняттєвої терапії на

засадах застосування в умовах України особливостей професійної підготовки майбутніх заняттєвих терапевтів у канадських університетах, а також представлено структуру і логіку процесу підготовки соціальних працівників до професійної діяльності у сфері заняттєвої терапії на прикладі розробленого автором навчального модуля «Технології збереження здоров'я в соціальній роботі: заняттєва терапія», що його було впроваджено у змісті професійної підготовки соціальних працівників на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» за спеціальністю «Соціальна робота» у Національному університеті «Львівська політехніка». Теоретично обгрунтовано методика підготовки соціальних працівників до професійної діяльності у сфері заняттєвої терапії, а також оцінено результати засвоєння змісту зазначеного навчального модуля студентами магістерської програми спеціальності «Соціальна робота». Тематика змістового модуля представлена з наголосом на застосуванні теорії і практики заняттєвої терапії в Україні. Зміст дисертаційної роботи слугував основою для укладання навчального модуля (таб. 1). Досвід викладання навчального модуля «Технології збереження здоров'я у соціальній роботі: заняттєва терапія» та результати тестування дозволяють визнати, що після вивчення навчального модуля «Технології збереження здоров'я у соціальній роботі: заняттєва терапія» рівень засвоєння студентами магістерської програми спеціальності «Соціальна робота» знань, умінь та навичок у сфері заняттєвої терапії визначається як *високий і дуже високий*. Отже, можна стверджувати, що викладання студентам магістерської програми спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Львівська політехніка» спеціального навчального модуля «Технології збереження здоров'я у соціальній роботі: заняттєва терапія» *високою мірою* впливає на становлення їхніх компетентностей у сфері заняттєвої терапії.

Таблиця 2.1

Структурно-логічна схема навчального модуля
«Технології збереження здоров'я в соціальній роботі: заняттєва терапія»

- *Занятість / діяльність*
- *Заняттєва терапія / технологія збереження здоров'я*
- *Профіль заняттєвої терапії: сфери заняттєвості, фактори клієнта, навички виконання, моделі виконання, контекст і середовище, вимоги до професійної діяльності*
- *Етапи здійснення професійного втручання: профіль заняттєвості, аналіз заняттєвого виконання, план втручання, реалізація професійного втручання, оцінювання професійного втручання, підтримка здоров'я у процесі залучення до заняттєвості*
- *Практичні моделі заняттєвості у світовому досвіді: Терапія заняттєвості, Модель людино-середовищно-заняттєвого виконання, Австралійська заняттєво-виконавча модель, Поточкова модель, Канадська модель заняттєвого виконання та залучення, Модель заняттєвості людини*
- *Міждисциплінарний характер заняттєвої терапії*
- *Застосування заняттєвої терапії у міжнародній практиці*
- *Індивідуальна навчально-практична робота*
- *Групова навчально-практична робота*
- *Тестування*

Аналіз навчальних планів на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» за спеціальністю «Соціальна робота» в Національному університеті «Львівська політехніка» та канадському Університеті МакГілла за напрямом «Бакалавр природничих наук», спеціалізацією «Заняттєва терапія» виявив відповідність низки курсів, вивчення яких відповідає вимогам вступу до магістерської програми зазначених напрямку та спеціалізації Університету МакГілла.

Вперше в Україні впроваджено прогресивні ідеї канадського досвіду професійної підготовки заняттєвих терапевтів у зміст магістерської програми спеціальності «Соціальна

робота». Виконане дослідження дало змогу обґрунтувати науково-методичні пропозиції, з якими автор дисертаційного дослідження вважає за доцільне звернутися до Міністерства освіти і науки України, а саме: а) включити дисципліни з заняттєвої терапії у навчальні плани вищих закладів освіти (в тому числі післядипломної освіти), які готують соціальних працівників та інших фахівців соціальної сфери і сфери охорони здоров'я; б) використовуючи закордонний досвід магістерських програм у сфері професійної освіти впровадити спеціалізацію із заняттєвої терапії; в) відобразити зміст підготовки фахівців до здійснення заняттєвої терапії у відповідних документах; г) перекладати українською мовою та видавати іноземні видання з питань теорії і практики заняттєвої терапії, д) адаптувати іноземний досвід застосування заняттєвої терапії до умов України; е) включити українські терміни у галузі заняттєвої терапії у нові видання українських двомовних та тлумачних словників.

Висновки

Досвід 15 років навчально-методичної та науково-практичної діяльності кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка» свідчить про те, що соціальна робота як професійна сфера і наукова галузь отримала сприятливе підґрунтя в українському суспільстві. Багатогранність соціальної роботи визначає її місію – служіння найменш захищеним групам населення у розширенні їх прав і можливостей, сприяння подоланню соціальної несправедливості та розв'язанню численних соціальних проблем, виконання ролі активатора соціальних змін і суспільного розвитку на шляху особистісного зростання людини, покращення якості її життя та підвищення добробуту, серед проявів якого – досягнення повного здоров'я.

Підготовка студентів спеціальності «Соціальна робота» у НУ «Львівська політехніка» спирається на професійні цінності як дороговказ у діяльності майбутніх соціальних працівників. Це передусім зосередженість на людині з її неповторними особистісними характеристиками, проблемами та потребами, значною мірою спричиненими середовищем існування. У сприянні ефективному вирішенню проблем клієнтів, що опинилися в складних життєвих обставинах, перш за все, дітей і молоді, які не в змозі самотійно долати життєві негаразди та потребують психосоціальної підтримки, в основу професійної діяльності соціального працівника покладено ідеологію здоров'єзбереження. Базована на моделі «університет – громада», система підготовки соціальних працівників у Львівській політехніці підтверджує свою дієвість і результативність численними навчально-виробничими науково-обґрунтованими і практично спрямованими втручаннями студентів соціальної роботи у процес впровадження інноваційних, інтегрованих соціальних послуг – орієнтованих на сім'ю, зосереджених у громаді та керованих споживачами.

Завдяки власній ініціативі студенти провели дослідження та запропонували *авторські рекомендації до змін*, створення/ удосконалення соціальних послуг, спрямованих на: формування осередків психологічної, соціальної, правової та інформаційної підтримки дітей-

сиріт; соціально-психологічну підтримку сімей, які виховують дітей з особливими потребами; сприяння включенню дітей з вадами зору та з гіперактивним розладом у загальноосвітній навчальний простір; розкриття особистісного потенціалу дітей через сприяння розвитку їхніх здібностей, талантів, реалізацію бажань і формування соціальних навичок шляхом включення в суспільно-корисну працю; організацію активного дозвілля й допомогу в розвитку дітей з обмеженими можливостями; формування у дітей та молоді соціальних умінь, знань і навичок успішної соціалізації; сприяння соціалізації дітей шляхом впливу на соціокультурні умови середовища їхнього проживання; використання потенціалу недержавних організацій для реабілітації осіб з особливими потребами; інформування молоді про проблему торгівлі людьми і можливі шляхи протидії цьому явищу; сприяння інклюзії дітей і молоді (як з особливими потребами, так і без них) у соціум із застосуванням методів соціальної роботи, психосоціального та соціально-педагогічного впливу, заняттєвої терапії тощо.

Реалізовані протягом 2011-2015 рр. студентські проекти та сформовані рекомендації й пропозиції для державних соціальних служб, громадських організацій, освітніх та реабілітаційних установ, безпосередньо для фахівців соціальної роботи, громадських діячів, волонтерів і самих клієнтів посприяли, зокрема, внесенню змін у законодавчу базу з питань інклюзії дітей і молоді з особливими потребами, покращенню соціального функціонування завдяки соціальній адаптації та інтеграції у соціум дітей і молоді як споживачів послуг, а також формуванню нової генерації творчих, гармонійно розвинених, готових до професійної діяльності соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Все про соціальну роботу [Текст]: [Навчальний енциклопедичний словник-довідник] / За наук. ред. д.с.н., проф. В.М. Пічі. – Вид.3-тє, виправлене, перероблене та доповнене. – Укладачі: Піча В.М., Гайдук Н.М., Клос Л.Є., Бік О.Я. – Львів: «Новий Світ - 2000», 2014. – 618 с.

2. Гайдук Н. Модель професійної освіти в галузі соціальної роботи в Національному університеті «Львівська політехніка» / Ніна Гайдук // Реформування соціальних служб в Україні: сучасний стан та перспективи : Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. / [за ред. Неллі Ничкало, БредаМакКензі]. – Львів ; Вінніпег : Видавнича фірма «Малті-М». – Львів, 2003. – С. 20—30.

3.Клос Л.Є. Здоров'єзберезувальна діяльність соціального працівника у допомозі дітям з особливими потребами / Л.Є. Клос // Педагогіка здоров'я : збірник наукових праць ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 201-річчю з дня заснування Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди/ за заг. ред. акад. Прокопенка І.Ф. – Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2014. – С.658—667.

4. Клос Л.Є. Технології збереження здоров'я у соціальній сфері / Л.Є. Клос : [навч. посібн.]; Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2015. – 264 с.

5. МакКензі Б. До питання проведення ефективної практичної соціальної роботи в Україні: існуючі можливості та проблеми освіти в галузі соціальної роботи / БредМакКензі // Реформування соціальних служб в Україні: сучасний стан та перспективи : Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. / [за ред. Неллі Ничкало, БредаМакКензі]. – Львів ; Вінніпег : Видавнича фірма «Малті-М». – Львів, 2003. – С. 10—20.

6. Методичні рекомендації до виконання курсових робіт та написання бакалаврської кваліфікаційної роботи за напрямом підготовки 6.130102 «соціальна робота» для студентів базового напрямку «Соціальне забезпечення» спеціальності «Соціальна робота» (освітньо-кваліфікаційний рівень – «бакалавр») / Нац. ун-т "Львів. політехніка" ; [уклад.: Макух О.Є.,

Гілета О.П., Гайдук Н.М., Л.Є. Клос, Ставкова С.Г.]. – Л.: Вид-во Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2015. – 52 с.

7. Реформування соціальних служб в Україні: сучасний стан та перспективи : 3б. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 5-7 червня 2002 р. / [за ред. Неллі Ничкало, БредаМакКензі]. – Львів ; Вінніпег : Видавнича фірма «Малті-М». – Львів, 2003. – 257 с.

8. Соціальна робота: Практична підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» : [навч. посібник] / Н. М. Гайдук, Л. Є Клос, С. Г. Ставкова, С. Я. Беляєва. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 164 с.

9. Barkley, R. 2005. “Taking a Charge of ADHD”. New York: The Guildford Press, 331 p.

10. ConsultationPaper: HealthandIllnessHealth: AnissueofhumanrightsandsocialjusticeHealthisanissueofhumanrightsandsocialjustice / InternationalFederationofSocialWorkers [електрон. ресурс] – http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_84833-10.pdf

11. Hayduk, N., andMcKenzie, B. 2012. “Developing a SustainableModelofSocialWorkEducationinUkraine.” In T. Heinonenand J. Drolet (eds.), *InternationalSocialWorkDevelopment. SocialWorkExperiencesandPerspectives*. Halifax&Winnipeg: FernwoodPublishing, 147-169.

12. McKenzie, B., andHayduk, N. 2009. “PromotingSocialWorkEducationinUkraine” In G. G. James, R. Ramsay, & G. Drover (Eds.), *InternationalSocialWork: CanadianPerspectives*. Toronto, Canada: ThompsonEducationalPublishing, Inc., 241-259.

13. Movingforwardequityinhealth: Monitoringsocialdeterminantsofhealthandthereductionofhealthinequalities / AnindependentexpertreportcommissionedthroughtheSpanishPresidencyofthe EU. – MinistryofHealthandSocialPolicyofSpain 2010 – [електрон. ресурс] – http://www.msssi.gob.es/profesionales/saludPublica/prevPromocion/promocion/desigualdadSalud /Presidencia UE_2010/conferenciaExpertos/docs/haciaLaEquidadEnSalud_en.pdf